

6 Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj

Tatjana Resnik Planinc in Matej Ogrin

Nova vizija vzgoje in izobraževanja poudarja celovit, interdisciplinaren pristop k pridobivanju znanja, sposobnosti in veščin, potrebnih za trajnostno prihodnost, pa tudi za spremembo vrednot, vedenja in življenjskih navad.

Izobraževanje za trajnostni razvoj mora težiti k skupnemu cilju – spoznati in razumeti medsebojno povezanost treh stebrov človekovega življenja in delovanja: okolja in prostora, gospodarstva ter družbe. Te prvine je treba dojemati in obravnavati v medsebojni odvisnosti, pri čemer morata imeti okolje in prostor prednost, saj družba in ekonomija dolgoročno ne moreta obstajati brez podpore našega planeta (Shallcross, 2006). Mladostnike je treba torej ozavestiti, da zadovoljevanje naših potreb zahteva prostor. Če želimo to omejeno dobroto ohraniti takšno, da bo zadovoljevala tudi potrebe prihodnjih generacij, je treba rabo prostora smiselno načrtovati in usmerjati. Odgovornost za ravnanje s prostorom pa morajo prevzeti tako posamezniki kot družba, saj se lahko vsi vključujejo v proces sprejemanja odločitev (Demšar Mitrovič in sod., 2007).

Ob zavedanju mednarodnih razsežnosti družbenih potreb ter posledic odločitev in ravnanja tako posameznika kot celotne družbe vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj iščeta načine, kako državljanke pripraviti na to, da se soočijo z izzivi sedanjosti in prihodnosti, nosilce odločanja pa do tega, da bodo pri vodenju sveta ravnali odgovorno. Gre za kompleksen koncept, ki se nenehno razvija, čeprav univerzalnega modela vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj ni. So pa ključne vrednote, ki jih morata spodbujati:

- spoštovanje dostojanstva in človekovih pravic vseh ljudi po svetu ter zavezanost k doseganju socialne in ekonomske pravičnosti za vse;
- spoštovanje človekovih pravic prihodnjih generacij in prizadevanje za medgeneracijsko odgovornost;
- spoštovanje širše skupnosti in skrb zanjo v vsej njeni različnosti, kar vključuje zaščito in obnovo Zemljinih ekosistemov;
- spoštovanje kulturne raznolikosti in prizadevanje za vzpostavitev lokalne in globalne skupnosti strpnosti, nenasilja in miru (YouthXchange, 2007, str. 9).

Celoten izobraževalni sistem mora učence spodbujati k vsem že navedenim ciljem, še pomembneje in lažje pa je to dosegati pri pouku oz. študiju geografije, ki nudi možnosti za aktiven, odgovoren in v prostor usmerjen pristop. Geografska izobrazba

omogoča, da se posameznik zave vpliva svojih dejanj oziroma ravnanja družbenega okolja ter da s pomočjo najnovejših informacij in večšin ter na temelju okoljevarstvene etike sprejema odločitve, ki ne zanemarjajo okolja (Resnik Planinc, 1994).

Skrb za okolje in poudarek na okoljevarstvenih temah sta bila nadgrajena v *Smernicah vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja*, ki jih je leta 2007 izdalo takratno Ministrstvo RS za šolstvo in šport, in v katerih je zapisano, da »... vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj ni le dodatek k sedanjemu splošnemu izobraževanju niti ni njen cilj zgolj in samo varovanje narave, ampak je obsežen, celovit, skladen pedagoški proces, ki vključuje odnos med človekom in naravo ter odnose med ljudmi; vodi do razumevanja vsestranske zveze med naravnim, gospodarskim, družbenim in političnim sistemom ter soodvisnosti ljudi, ki živijo v različnih delih sveta, ter skuša dejavno in tvorno reševati sedanja in prihodnja okoljska in družbena vprašanja človeštva« (Smernice ..., 2007, str. 2).

Po priporočilih UNECE Strategije (2009) bi moralo teoretično in metodološko dodelano (geografsko) izobraževanje z vidika trajnostnega razvoja vključevati (Learning from each other, 2009):

- **akcijsko učenje;** konkretna dejanja in aktivnosti učencev bi morala biti integralni del izobraževalnega procesa, kar naj bi razvijalo učenceve sposobnosti za samostojno aktivnost/delovanje ter omogočilo trajnostne spremembe v kratkem in dolgoročnem obdobju;
- **kritično mišljenje;** ob zavedanju obstoja različnih ideologij ter razvijanju družbene kritičnosti se moramo zavedati, da ne obstajajo politično nevtralne vrednote izobraževanja. Kritično mišljenje v procesu izobraževanja definiramo kot posameznikovo zavestno sprejemanje informacij, z namenom razumevanja lastnih obstoječih vrednot, zanimanj in znanja. V svoji najboljši nameri lahko kritično mišljenje vodi v družbeno, kulturno in intelektualno fleksibilnost ob zavedanju, da se vse informacije dejansko navezujejo na prostor in čas;
- **dinamiko kot kakovost;** pri čemer je poudarjena kakovost izobraževanja, ki daje učencu aktiven in sodelovalen položaj, s čimer razvijeta učenec in učitelj bolj vzajemni odnos, ki spoštuje tako obstoječe znanje kot sposobnosti učečega se;
- **interdisciplinaren pristop;**
- **multidisciplinaren pristop;**
- **problemski pristop;**
- **procesno orientiran pristop;** pri čemer dojemamo učenje in poučevanje kot proces in tako damo namesto vsebini večji poudarek aktivnostim, dinamiki, udeležencem v procesu, posameznim etapam itd.;
- **reševanje problemov;** učne vsebine podajamo v kontekstu realnih problemov ali primerov;
- **projektno delo;**
- učenje v naravi, na prostem, v pokrajini (**izkustveno učenje**), pri čemer naj bi učni proces prevzel obliko kompleksne, strukturirane »delavnice«.

V Sloveniji je v *Smernicah vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj* v celotni vertikali izobraževanja zapisano, da to prednostno vključuje »spoštovanje občečloveških vrednot, dejavno državljanstvo in participacijo, medkulturni dialog in jezikovno raznovrstnost, ohranjanje narave in varovanje okolja (ekološko ozaveščenost in odgovornost), kakovostno izobraževanje - spodbudno delovno in učno okolje, kakovostne medosebne odnose, razvoj socialnih kompetenc (nenasilje, strpnost, sodelovanje, spoštovanje itd.), zdrav življenjski slog (duševno in telesno zdravje), krepitev zdrave samozavesti in samopodobe, kakovostno preživljanje prostega časa, razvijanje podjetnosti kot prispevka k razvoju družbe in okolja ter spoznavanje različnih področij kulture in spodbujanje ustvarjalnosti in dejavnosti« (Smernice ..., 2007, str. 2).

Geografija je nedvomno šolski predmet, ki lahko brez težav vse zgoraj zapisano vključi v učni proces. Tako osnovnošolsko kot srednješolsko izobraževanje bi moralo upoštevati večplastnost obravnavanih tematik, njihovo odzivnost na družbene spremembe ter jih sprejeti kot živ organizem, ki se v različnih situacijah različno odziva. Tudi s tem bomo mladino učili (če si sposodimo besede ameriškega znanstvenika Alana Kaya), da je bolje ustvarjati prihodnost, kot pa jo napovedovati.

V nadaljevanju se osredotočamo na razvijanje kompetenc mladega človeka za trajnostni razvoj v procesu geografske vzgoje in izobraževanja, osvetljujemo delo z bodočimi učitelji geografije na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ter podajamo primer dobre prakse na primeru vzgoje in izobraževanja za trajnostno mobilnost.

6.1 Razvijanje kompetenc za trajnostni razvoj v procesu geografske vzgoje in izobraževanja

Izkušnje se pri mladem človeku od otroštva do odraslosti stalno in hitro povečujejo, saj se širi njegov prostor bivanja in delovanja. Ob tem, tako Kolenc-Kolnikova (1996), mladostnik spoznava vse širši krog različnih ljudi, ki prispevajo k širjenju njegovega znanja o družbi in stanju v njej. Enako velja za pridobivanje prostorskih izkušenj, saj hodi na izlete, ekskurzije in potovanja. Ker je v stiku z večjim številom ljudi, mu mnogi od njih vede ali nevede posredujejo svoja stališča, prepričanja, vrednote in poglede. Mladostnik zato razpolaga z bistveno večjimi in bogatejšimi informacijami in izkušnjami kakor otrok. S pomočjo pridobljenih izkušenj in informacij si oblikuje celosten pogled na prostor, ki ga obdaja (Kolenc-Kolnik, 1996). Vloga učitelja geografije je tu izjemno pomembna.

Geografi si pogosto postavljamo vprašanje, kako skozi proces geografske vzgoje in izobraževanja spodbujati mišljenje in ustvarjalnost mladih, da bodo sprejemali prostor kot vrednoto, delovali v skladu s trajnostnim razvojem in postali odgovorni do ljudi in prostora, ki jih obdaja. V zadnjem desetletju se je potrdila teza, da je doseganje pozitivnih rezultatov pogojeno s prepletanjem več področij: od različnih znanj do raznih sposobnosti in veščin, odnosov in vrednot (Preglednica 6.1).

Preglednica 6.1: Potrebno znanje, sposobnosti in veščine učencev in dijakov za trajnostni razvoj.

Vedeti, poznati in znati	Sposobnosti in veščine
<p>Učenci in dijaki naj:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vedo, da so viri na našem planetu omejeni; • poznajo vire na Zemlji: prst, vodo, minerale, itd. ter njihovo razširjenost in vlogo pri ohranjanju živih organizmov; • vedo, kako delujejo ekosistemi in biomi in kako le-ti vplivajo na zdravje okolja in ljudi; • vedo, kakšen je bil odnos prvotnih družb do okolja in v njem najdejo pozitivne vidike; • vedo, kako lahko naravni viri vplivajo na ekonomski razvoj določenega območja; • poznajo značilnosti razvoja v nomadski, agrarni, industrijski in postindustrijski dobi ter vpliv tega razvoja na naravno okolje; • vedo, kakšno vlogo imata v razvoju znanost in tehnologija ter kakšen vpliv imata le-ti na okolje; • poznajo proces urbanizacije in njegovih posledic za prostor; • razumejo povezanost političnega, gospodarskega, okoljskega in družbenega; • razmišljajo o možnih rešitvah za globalna vprašanja; • načrtujejo in sprejemajo odločitve v skupnosti na način, ki dojema prostor kot vrednoto. Poleg tega je treba vedeti, kako pomembno je na vseh področjih našega življenja sodelovanje vlad, gospodarstva, nevladnih organizacij in javnosti. 	<p>Učenci in dijaki naj:</p> <ul style="list-style-type: none"> • se seznanijo z raziskovanjem in vodenjem različnih študij o prostoru ter z zastavljanjem vprašanj sebi in drugim; • se naučijo, kako lahko uporabijo definicije konceptov, kot so prostor, družba, razvoj in tehnologija v lokalnih, nacionalnih in globalnih izkušnjah; • se pri reševanju problemov naučijo posluševati različnih virov in tehnologij; • prepoznajo predsodke, znajo poslušati različna mnenja ter poiščejo optimalno rešitev; • razvijajo hipoteze na osnovi pravih informacij, kritičnih analiz in skrbne sinteze in jih preizkušajo v novih kontekstih in izkušnjah; • razvijajo strategije za trajnostno naravnano spreminjanje današnjih razmer med ekologijo in ekonomskim razvojem; • bodo vzgojeni in naučeni sprejemanja kompromisov v konfliktnih situacijah.

Vir: Bandelj, 2007 (povzeto po *Learning for a sustainable future*, 2007).

Že pred več kot desetimi leti so geografi poudarjali pomen razumevanja prostora ter njegovih vrednot in omejitev za vzgojo mladih v odgovorne, aktivne in kritične državljanke (Urbanc, Fridl, 2007). Tako smo v sklopu mednarodnega projekta *R.A.V.E. Space - Raising Awareness of Values of Space through the Process of Education* (INTERREG IIIB CADSES Programme, 2005–2007), v katerem je sodeloval tudi Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, v želji, da bi učence in dijake opremili z novimi védenji, za predmete, ki vsebujejo tako imenovano prostorsko dimenzijo, predlagali dopolnitev učnih načrtov. Mednarodna raziskava, narejena v sklopu projekta, je namreč pokazala, da je učni načrt ključna prvina, ki zagotavlja uspešno vključitev novih vrednot v proces izobraževanja (Resnik Planinc, 2006).

Pri tem smo si bolj kot za vpeljevanje novih vsebin prizadevali za nadgradnjo obstoječih. Ideje, ki so usmerjale naše delo, so bile: širjenje znanja o trajnostnem razvoju in vrednotah prostora, razmišljanje o prostorskih problemih in načini njihovega reševanja, zavedanje o posledicah različnih posegov v prostor, razumevanje prepletenosti in medsebojne odvisnosti dejavnosti v prostoru in razvijanje odgovornega odnosa do prostora kot naravne dobrine. Pri tem smo izhajali iz dejstva, da je mogoče doseči zastavljene cilje le z nadgradnjo védenja, njegovo osmislitvijo in uporabo v praksi. V okviru že omenjenega mednarodnega projekta in projekta *Vključevanje elementov*

trajnostnega prostorskega razvoja in vrednot prostora v izobraževalni proces je bilo med drugim ugotovljeno, da se obravnavanje prostorskih problemov pojavlja izjemoma in v senci okoljskih vsebin, ki so bile že pred prenavo učnih načrtov v prejšnjem desetletju v naših šolah dobro zastopane. Zato je bilo nujno v vzgojo in izobraževanje za trajnostni razvoj vključiti tudi razumevanje in razreševanje problemov in konfliktov, ki jih v odnosu do okolja in prostora prinaša spremenjen življenjski slog in družbeno-ekonomski ter tehnični razvoj. Pregled obstoječih učnih načrtov je tudi pokazal, da je veliko prostorsko orientiranih vsebin v učne programe že vključenih. Zato so bile poudarjene nekatere specifične vsebine, posebno tiste s področja prostorskega načrtovanja. Zaradi družbenih sprememb, povezanih s postmodernimi vrednotami in participativno demokracijo, se je namreč čedalje bolj kazala potreba po večjemu vključevanju prebivalcev v proces prostorskega načrtovanja, s čimer bi se preprečilo netrajnostne oblike upravljanja s prostorom in doseglo boljše sodelovanje med prebivalci in investitorji ob upoštevanju vrednot prostora (Resnik Planinc, 2008).

Naše težnje so sovpadle s prenavo osnovnošolskih in srednješolskih učnih načrtov v Sloveniji, ki je potekala v letih od 2007 do 2008. Številna naša priporočila so bila upoštevana in danes lahko ugotavljamo, da predvsem učni načrti za geografijo vključujejo ustrezno število globalnih in etapnih učnih ciljev, povezanih s trajnostnim razvojem, obenem pa je težnje k trajnostnem razvoju prepoznati tudi v naboru kompetenc, sposobnosti in spretnosti. Prenova učnih načrtov z vključevanjem novih vsebin je seveda zahtevala nadaljnje strokovno spopolnjevanje učiteljev, zato je bilo organiziranih več seminarjev za učitelje na temo vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, ki so bili dobro obiskani.

Cilji, ki naj bi se jih doseglo pri izobraževanju za trajnostni razvoj, so povezani z dejstvom, da je potrebno dojeti omejenost planetarnega ekosistema in naših zmožnosti njegovega izkoriščanja. Prav tako so povezani z že omenjenim razumevanjem vsestranske zveze med naravnim, gospodarskim, družbenim in političnim sistemom ter soodvisnosti ljudi, ki živijo v različnih delih sveta, s širjenjem znanja o vrednotah prostora, razumevanjem povezanosti političnega, gospodarskega, okoljskega in družbenega, razmišljanjem o (prostorskih) problemih in načinih njihovega reševanja, zavedanjem posledic različnega ravnanja, razumevanjem prepletenosti in medsebojne odvisnosti dejavnosti v prostoru, razvijanjem odgovornega odnosa do prostora, ipd. Tako naj, če izpostavimo le najpomembnejše, učenci in dijaki:

- razumejo, da ima vsaka odločitev posledice;
- se zavedajo trajnih posledic posegov v prostor;
- ugotavljajo in vrednotijo posledice določenih posegov v prostor;
- spoznajo najbolj pereče prostorske probleme in predlagajo rešitve;
- spoznajo poklice, ki so povezani z urejanjem naravnega in grajenega prostora;
- razumejo pomen in vlogo prostorskega načrtovanja ter sodelovanja javnosti v postopkih sprejemanja odločitev o posegih v prostor;
- samostojno raziščejo varne poti v šolo za pešce in kolesarje ter načrtujejo izboljšave;

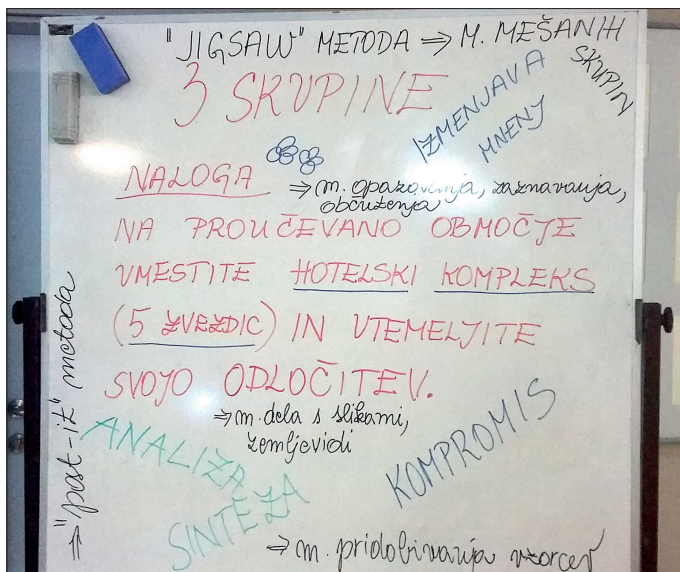
- dajejo pobude za urejanje okolice šole;
- razvijajo pozitiven odnos do lastne vloge pri načrtovanju prihodnjega razvoja (Fridl in sod., 2007).

V okviru izobraževanja za trajnostni razvoj se od učencev pričakuje aktivno sodelovanje, podajanje predlogov, samostojno delo, kritično razmišljanje, prepoznavanje, ipd. V današnjem času poučevanje o globalnih temah samo po sebi ne zadostuje več, kajti ljudje potrebujejo praktične veščine, ki jim bodo omogočile nadaljevanje učenja tudi potem, ko zapustijo šolo. Razumevanje tako globalnih kot lokalnih vsebin v globalnem kontekstu pogojuje zavedanje, da so te pogosto medsebojno povezane in imajo obenem svojo preteklost in prihodnost. Sposobnost razumevanja stvari z različnih vidikov je ob upoštevanju različnih stališč ključnega pomena za intra- in internacionalno razumevanje kot osnove za ustvarjanje pogojev sodelovanja, ki podpirajo trajnostni razvoj (McKeown, 2002).

Izsledki mednarodne raziskave, ki je potekala leta 2006 v sklopu že omenjenega mednarodnega projekta *R.A.V.E. Space*, in ki jo je kot projektni partner zasnoval Oddelek za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani ter jo izvedel s pomočjo drugih projektnih partnerjev iz Slovenije, Italije, Poljske, Grčije in Črne gore, so potrdili tezo, da med količino vsebin v učnih načrtih, ki se navezujejo na prostorski razvoj, in zanimanjem učencev zanje obstaja statistično pomembna povezava. Istočasno pa je po mnenju 1.897 učiteljev iz petih držav vsaj delno zanimanje učencev pogojeno tudi z okoljem, iz katerega prihajajo, saj je kar 67,7 % anketirancev prepričanih, da učenci prinesejo vsaj nekaj znanja tudi od doma. Če bi skušali na osnovi dobljenih rezultatov sklepati širše, bi prišli do zaključka, da teme, ki se nanašajo na trajnostni razvoj, prostor in njegove vrednote, pred desetimi leti še niso bile pomemben del vsakdana ljudi. Obenem pa na osnovi rezultatov raziskave lahko potrdimo dobro znano dejstvo, da bolj ko je družba izobražena, bolj stimulatивно okolje oziroma osnovo za mladostnikovo nadaljnje izobraževanje predstavlja. Sodelovanje in vključevanje javnosti je za delovanje učiteljev izredno pomembno, vendar pa velik del učiteljev sam od sebe ni pripravljen spreminjati stvari, ampak je pri tem odvisen od »višje« avtoritete (v primeru Slovenije od učnih načrtov) (Resnik Planinc, 2006).

8.2 Izobraževanje bodočih učiteljev geografije

Vsega zapisanega se dobro zavedamo tudi izobraževalci bodočih učiteljev geografije. Študenti geografije že v času študija na prvi stopnji pridobijo različna znanja o trajnostnem razvoju, ki jih nato v sklopu drugostopenjskega pedagoškega študija geografije nadgradijo z možnostmi prenosa v šolsko prakso. V konkretnem primeru se je aplikativni pristop izkazal kot daleč najboljši. Preko analize učnih načrtov za geografijo z vidika določenih učnih ciljev, kompetenc, sposobnosti in spretnosti skušamo v praksi izpeljati različne pristope, učne oblike in učne metode z namenom njihovega uresničevanja v vzgojno-izobraževalnem procesu (Slika 8.1). Tako že od leta 2007 s študenti v predavalnici ter na terenu proučujemo trajnostni razvoj in vrednote prostora (npr. Portorož, Ljubljana), se ukvarjamo s trajnostno lokalno oskrbo s hrano, oblikovanjem predstav o pokrajinah med mladimi, razvijanjem zavesti o pomenu trajnostne mobilnosti med mladimi itd.

(foto: T. Resnik Planinc, 2016)

Bodoči učitelji geografije se zavedajo pomena vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj in s svojimi idejami pogosto kakovostno nadgradijo že obstoječe oz. poznane pristope k tej tematiki (Slika 6.2).

(foto: T. Resnik Planinc, 2016)

Slika 6.1:

Seznanjanje z različnimi pristopi, učnimi oblikami in učnimi metodami z namenom vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj. Didaktični vikend študentov pedagoške smeri geografije v ČŠOD Breženka, november 2016.

Slika 6.2:

Terenskemu delu, v sklopu katerega je generacija študentov pedagoške smeri 2. stopnje proučevala vrednote prostora od marine Portorož do Sečoveljskih solin, je sledil prikaz izsledkov na Guliverjem zemljevidu v učilnici ČŠOD Breženka.

6.3 Primer dobre prakse – izobraževanje za trajnostno mobilnost v Sloveniji

S smernicami trajnostnega razvoja in znotraj tega trajnostne mobilnosti se v Sloveniji srečujemo že vrsto let. Med prve glasnike trajnostnih prometnih praks pri nas

zagotovo sodijo okoljske nevladne organizacije (Focus, CIPRA Slovenija, Umanotera) in tudi javne ustanove (Urbanistični inštitut Slovenije). Na področju izobraževanja o trajnostni mobilnosti bi izpostavili zlasti nevladno organizacijo Focus, društvo za trajnostni razvoj. S prvimi aktivnostmi na področju neformalnega izobraževanja o trajnostni mobilnosti so začeli že v letu 2004 (projekt *Okolju in družbi prijazna mobilnost*), v letu 2007 so v okviru projekta *JPP je kul!* organizirali nagradni natečaj za šole na temo javnega potniškega prometa. Leta 2008 so v okviru istega projekta pripravili učno gradivo z učnimi listi za učitelje in učence od 1. do 4. razreda osnovne šole na temo trajnostne mobilnosti. S podobnimi aktivnostmi so nadaljevali tudi v letu 2009, ko so organizirali nagradni natečaj na temo trajnostne mobilnosti za srednje šole in seminar za učitelje, in leto kasneje, ko so organizirali podoben natečaj za srednje šole (Benčina, 2016). Postopno se je krog izvajalcev izobraževanja za trajnostno mobilnost širil, a formalno pojem trajnostne mobilnosti še dolgo potem, ko so se posamezne šole že srečale z omenjenimi vsebinami, ni našel mesta v procesu izobraževanja. Prvi večji premik v tej smeri je Slovenija dočakala v letu 2011, ko se je začel projekt *Do-bimo se na postaji*, ki je bil del aktivnosti tedanjega Ministrstva za infrastrukturo v smeri izboljšanja razmer v javnem potniškem prometu. Za naloge izobraževanja o trajnostni mobilnosti smo bili zadalženi na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ter nevladna organizacija Focus, društvo za trajnostni razvoj.

Osnovna ideja projekta je bilo izobraževanje, informiranje ter ozaveščanje o javnem potniškem prometu, ciljne skupine pa so bile od otrok v vrtcih preko učencev v osnovnih šolah in dijakov v srednjih šolah do študentov na fakultetah. Hkrati so ciljno skupino predstavljali tudi učitelji osnovnih in srednjih šol ter vzgojitelji v vrtcih. Projekt se je končal v letu 2013, v dveh letih in pol pa je pustil v procesu izobraževanja o trajnostni mobilnosti pomemben pečat.

V vrtcih je bila opravljena promocija igre za otroke o trajnostni mobilnosti (*Beli zajček*) in priročnik za vzgojitelje o poučevanju trajnostne mobilnosti z naslovom *Trajnostna mobilnost - priročnik za vzgojitelje v vrtcih* (Otrin in sod., 2013), izvedene so bile tudi delavnice za srednješolce ter seminarji za njihove učitelje. Priročnik je prvi tovrstni dokument v Sloveniji, ki je zasnovan skladno z aktualno prakso vzgoje in izobraževanja v slovenskih vrtcih, in ki ponuja ključne vsebine trajnostne mobilnosti in predloge različnih učnih oblik in metod dela (Otrin in sod., 2013, str. 7). Vključuje opis trajnostne mobilnosti in javnega potniškega prometa, slovar pojmov, didaktična priporočila za vključevanje vsebin trajnostne mobilnosti v kurikulum za vrtce, primere dejavnosti in učne liste. Nadalje vsebuje pet vsebinskih sklopov (Pravica do gibanja, Avtomobili potrebujejo veliko prostora, Čisto zares z javnim potniškim prometom, Ranljive skupine v prometu, Potovalne navade in okolje), ki dajo vzgojiteljem vsebinsko podporo pri izvedbi igrin in ostalih aktivnosti. Na koncu priročnika je predstavljena še igra *Beli zajček*, ki je namenjena predšolskim otrokom. Osnovna ideja je, da z zmanjšanjem motoriziranih prihodov v vrtec otroci prispevajo k čistejšemu zraku in tako omogočijo zajčku, da njegov kožušček ponovno postane bel (Otrin in sod., 2013).

Izobraževanje za trajnostno mobilnost se je v okviru projekta nadaljevalo z aktivnostmi v osnovni šoli, ki je zajemalo izobraževalne seminarje za učitelje in nagradni natečaj za literarno delo ali risbo na temo trajnostne mobilnosti. Podobno kot za vzgojitelje v vrtcih smo tudi za učitelje osnovnih šol pripravili priročnik za poučevanje

trajnostne mobilnosti z naslovom *Trajnostna mobilnost - priročnik za učitelje osnovnih šol* (Ogrin in sod., 2013).

Struktura priročnika je podobna priročniku za vrtce. Na začetku sta opisana trajnostna mobilnost in javni potniški promet, nato sledijo didaktična priporočila učiteljem in tematski sklopi s primeri učnih ur (Javni potniški promet, Moja pot v šolo, Promet – okolje – človek, Potovalne navade razreda). Na koncu sledi primer igre na temo trajnostne mobilnosti za osnovne šole. To je igra *Prometna kača*, katere osnovna odega je skozi igro doseči čim večje število trajnostnih prihodov učencev v šolo ne le v času trajanja igre, pač pa tudi po njej. Otroci zbirajo nalepke in jih nalepijo na plakat prometne kače, in bolj kot je kača polepljena, bolj uspešen je razred. Glavni namen igre je seveda ozaveščati o pomembnosti trajnostne mobilnosti in doseči večji delež trajnostnih prihodov v šolo tudi po koncu igre.

Igro *Prometna kača* smo v okviru projekta *Dobimo se na postaji* s pomočjo učiteljic in učiteljev izvedli tudi na desetih slovenskih šolah v šolskem letu 2011/2012. Med leti 2014 in 2017 pa se igra izvaja v sklopu projekta *Traffic snake game network*, ki ga sofinancira program *Intelligent energy Europe*, na nacionalni ravni pa ga koordinira Razvojna agencija Sinergija. V šolskem letu 2014/2015 je igro izvajalo 29 slovenskih osnovnih šol, ki so v samo dveh tednih, kolikor traja igra, zabeležile v povprečju 77 % trajnostnih prihodov v šolo. V šolskem letu 2015/2016 je k tej igri pristopilo 65 slovenskih osnovnih šol (Karba, 2015).

(foto: Š. Berlot, 2016)

Slika 6.3:

Pomemben del izobraževanja za trajnostno mobilnost je prikaz in doživljanje primerov dobre prakse. Fotografija kaže zelo uspešen primer vinschgauske železnice z lepo urejeno železniško postajo v Meranu na Južnem Tirolskem, ki so si jo ogledali tudi nekateri učitelji.

V letu 2016 je Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ponovno sodeloval pri projektu, povezanem z izobraževanjem za trajnostno mobilnost. Šlo je za projekt *Trajnostna mobilnost v praksi* (financiran v okviru sredstev Sklada za podnebne spremembe s strani Ministrstva za okolje in prostor). Projekt je v proces izobraževanja, ozaveščanja in dela s šolami vstopil v obliki dveh seminarjev za učitelje ter z vodeno izobraževalno ekskurzijo v Bolzano in okolico z namenom ogleda

dobrih praks trajnostne mobilnosti. Na dveh izbranih ljubljanskih osnovnih šolah so bile organizirane vodene kolesarske poti (Bicivlak) in vodeni pohodi (Pešbus) v šolo. V obeh primerih je bil odziv zelo pozitiven in je pokazal, da so trajnostne poti v šolo za učence tudi bolj vesele, družabne in prijetne.

Omeniti moramo še projekt, ki je nadaljevanje projekta *Trajnostna mobilnost v praksi* in se imenuje *Trajnostna mobilnost v šoli*. Nosilni partner je Ipop – Inštitut za politike prostora. Namen tega projekta je občinam in šolam pokazati enostavne in napredne rešitve na poti k trajnostni mobilnosti v okviru šolskih okolišev. Cilj je, da se pripravi mobilnostna načrta za podeželsko in mestno osnovno šolo, poleg tega pa bo poudarek tudi na ozaveščanju o trajnostni mobilnosti v šolah – tako učencev in njihovih staršev, kot tudi tam zaposlenih (CIPRA Slovenija, 2016).

Slika 6.4:

Pešibus je zelo primerna oblika druženja ter varna, zdrava in trajnostna pot v šolo.

(foto: Benčina/Zdravsolar.si)

(foto: Š. Berlot, 2016)

Slika 6.5:

Zgledno urejena kolesarska infrastruktura je predpogoj za razvoj urbane trajnostne mobilnosti. Na sliki je kolesarski most v Bolzanu.

6.4 Sklepne misli

Odnos med vzgojo in izobraževanjem ter trajnostnim razvojem je kompleksen. Raziskave kažejo, da je izobraževanje ključno, da bi družba razvijala in dosegala trajnostne cilje. Ravno tako so raziskave potrdile, da je domišljena kombinacija visokošolskega izobraževanja, raziskovanja in vseživljenjskega učenja nujna za prehod v informacijsko oz. na znanju temelječe gospodarstvo, ki ga v večji meri kot (uvožena) tehnologija poganjajo lokalne inovacije in kreativnost (Educational Innovation ..., 1998).

Morda se sodobna družba še vedno v premajhni meri zaveda prepleta različnih in različno pomembnih vrednot vsakega posameznika ter lokalne in širše skupnosti v kateri živi, dela in se odloča. Posameznika ne vzgaja in izobražuje samo šola, temveč tudi domače in širše okolje. Naloga šole je, da ne samo uči o trajnostnih vrednotah, temveč da jih sprejema kot živ organizem, ki v različnih soodvisnostih različno reagira, ter da je obenem z ustrežno mero kritične distance odprta do njihove raznolikosti in večplastnosti. Le na tak način bomo vzgojili in izobrazili posameznika, ki bo usposobljen za življenje, delo in odločanje v sodobni družbi.

Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj se organsko prepletata z raziskovalnim delom v okviru programske skupine na Oddelku za geografijo. Študijski programi geografije v precejšnji meri že vključujejo vsebine, ki so temeljne za razumevanje in udejanjanje ciljev trajnostnega razvoja.

Viri in literatura

Bandelj, I., 2007. Geografsko izobraževanje in vrednote prostora. Diplomsko delo, Oddelk za geografijo, Filozofska Fakulteta, Univerza v Ljubljani, 175 str.

Benčina, M. Informacije o projektih v preteklosti. (Osebni vir 13. 12. 2016).

- CIPRA Slovenija, 2016. Informacija o projektu. (Osebni vir, 15. 12. 2016).
- Demšar Mitrovič, P., Resnik Planinc, T., Urbanc, M., 2007. Geografsko izobraževanje o vrednotah prostora za zagotavljanje trajnostnega razvoja. *Geografija v šoli*, 16, 3, str. 3–11.
- Education for Sustainable Development. A Manual for Schools. The Royal Town Planning Institute. London, 2004, 70 str.
- Educational Innovation for Sustainable Development. Educational Innovation for Sustainable Development Report of the Third UNESCO-ACEID International Conference. Bangkok, 1998. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001106/110683Eo.pdf> (citirano 1. 12. 2016).
- Fridl, J., Kušar, S., Resnik Planinc, T., Simoneti, M., 2007. Vključevanje vrednot prostora v proces izobraževanja. V: Žakelj, A., 2007. Kurikul kot proces in razvoj: zbornik prispevkov posveta, Postojna, 17.-19. 1. 2007, Ljubljana.
- Karba, K., 2015. Informacije o prometni kači. (Osebni vir. 11. 12. 2015).
- Kolenc-Kolnik, K., 1996. Spatial perception of a frontier region by young people. V: Nove smeri prostorskega razvoja, Maribor, Pedagoška fakulteta.
- Learning from each other. The UNECE Strategy for Education for Sustainable Development. 2009. United Nations Economic Commission for Europe, Genève, 150 str. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/798ece5.pdf> (citirano 15. 12. 2016).
- McKeown, R., 2002. Education for Sustainable Development Toolkit. URL: <http://www.esdtoolkit.org/default.htm> (citirano 11. 10. 2016).
- Ogrin, M., Resnik Planinc, T., Ilc Klun, M., Plevnik, A., 2013. Trajnostna mobilnost priročnik za učitelje v osnovnih šolah. Ljubljana, Ministrstvo za infrastrukturo in prostor, 93 str.
- Otrin, K., Benčina, M., Živčič, L., Resnik Planinc T., Plevnik, A., 2013. Trajnostna mobilnost priročnik za vzgojitelje v vrtcih. Ljubljana, Ministrstvo za infrastrukturo in prostor, 74 str.
- Resnik Planinc, T., 1994. Mednarodna listina o geografskem izobraževanju. V: Haubrich, H. (ur.). *International charter on geographical education*. Nürnberg: Hochschulverband für Geographie und ihre Didaktik, 17 str.
- Resnik Planinc, T., 2006. Vrednote prostora kot integralni del izobraževanja. *Geografski vestnik*, 78, 2, Ljubljana, Zveza geografskih društev Slovenije, str. 9–24.
- Resnik Planinc, T., 2008. Geographical education and values of space: a comparative assessment from five European countries. *Int. res. geogr. environ. educ.*, vol. 17, no. 1, str. 56–73.
- Shallcross, T., 2006. Whole school approaches, forging links and closing gaps between knowledge, values and actions. Creating sustainable environments in our schools, Wals, A. E. Y., Schallcross, T., Robinson J., Pace P. (ur.), Stoke-on-Trent, Trentham, str. 29–46.

Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja. 2007. Ljubljana, Ministrstvo RS za šolstvo in šport, 8 str.

Urbanc, M., Fridl, J., 2007. Ozaveščanje o prostoru kot pomemben dejavnik izobraževanja za trajnostni razvoj; primer projekta R.A.V.E. Space. V: Veliki razvojni projekti in skladni regionalni razvoj, Regionalni razvoj 1, Ljubljana, Založba ZRC.

YouthXchange. Izobraževalni priročnik za odgovorno potrošnjo. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor, 84 str.